

Pohjois-Karjalan elinkeinokalatalouden kehittämishjelma vuoteen 2015

Pohjois-Karjalan ELY-keskus
2010

Veli-Matti Kaijoma
Timo Turunen
Heli Peura

1/2010

Pohjois-Karjalan elinkeino-, liikenne- ja
ympäristökeskuksen julkaisuja

ISSN-L 1799-2524
ISSN 1799-2524 (painettu)
ISBN 978-952-257-127-4 (painettu)

ISSN 1799-2532 (verkkojulkaisu)
ISBN 978-952-257-128-1 (verkkojulkaisu)

Kuvat: Tekijät
Taitto: Tuula Ikonen

Joensuu 2010

KUVAILEHTI

Julkaisusarjan nimi ja numero Pohjois-Karjalan elinkeino-, liikenne- ja ympäristökeskuksen julkaisu 1/2010				
Vastuualue Elinkeinot, työvoima, osaaminen ja kulttuuri				
Tekijät Veli-Matti Kaijomaa Timo Turunen Heli Peura		Julkaisuaika Syyskuu 2010		
		Julkaisija Pohjois-Karjalan elinkeino-, liikenne- ja ympäristökeskus		
		Hankkeen rahoittaja/toimeksiantaja Pohjois-Karjalan elinkeino-, liikenne- ja ympäristökeskus		
Julkaisun nimi Pohjois-Karjalan elinkeinokalatalouden kehittämishojelma vuoteen 2015				
Tiivistelmä Pohjois-Karjalan ELY-keskuksessa virkatyönä valmisteltu elinkeinokalatalouden (ammattikalastus, vesiviljely, kalanjalostus, tukkukauppa) kehittämishojelma esittelee alan nykytilaa, ongelmia, kehittämistarpeita sekä toimenpide-ehdotuksia alan kehittämiseksi. Elinkeinokalataloudessa on tapahtunut monia muutoksia. Kalan käsittely- ja valmistustaidot ovat siirtymässä yhä enemmän kodista yrityksiin. Matka tuottajalta lopputuotemarkkinoille on pidentynyt ja monimutkaistunut. Ammattikalastuksen väheneminen ja kannattavuusongelmat ovat uhkaamassa järvikalan saatavuutta. Ruokakalatuotantoon tähtäävä vesiviljely on myös vähentynyt Pohjois-Karjalassa. Norjalainen lohi ja kirjolohi ovat korvanneet kotimaista kalaraaka-aineen saantia. Kalanjalostuksen kehitys on ollut kovasta kilpailutilanteesta huolimatta maakunnassa pääosin myönteistä. EU:n rahoitusjärjestelmän avulla maakunnan elinkeinokalatalouden rakenteita on pystytty kehittämään merkittävästi (mm. kalasatamat, jäähi-leasemat, yritysinvestoinnit). Pohjois-Karjalan elinkeinokalatalouden kehittämisessä tärkeää lähitulevaisuudessa on: - Maakunnan ammattikalastussaaliin lisääminen, jalostusasteen nostaminen, jatkojalostuksen lisääminen ja monipuolistaminen. - Vesiviljelytuotannon lisääminen ja monipuolistaminen sekä yleisten toimintaedellytysten kehittäminen. - Markkinoinnin (maakunnallinen, valtakunnallinen sekä kansainvälinen taso) tehostaminen. - Ekologisesti, taloudellisesti ja eettisesti kestävä kalantuotannon varmistaminen. - Elinkeinokalatalousalan sisäisen ja ulkoisen yhteistyön vahvistaminen. - Innovaatioiden käyttöönoton ja yritysosaamisen edistäminen. Elinkeinokalatalouden merkittäviin kehittämistuloksiin pääseminen edellyttää laajaa sitoutumista ja yhteisiä ponnisteluja.				
Asiasanat elinkeinokalatalous, ammattikalastus, vesiviljely, kalanjalostus, kalan tukkukauppa				
ISBN (painettu)	ISBN (PDF)	ISSN-L	ISSN (painettu)	ISSN (verkkojulkaisu)
978-952-257-127-4	978-952-257-128-1	1799-2524	1799-2524	1799-2532
Kokonaissivumäärä		Kieli	Hinta (sis. alv 8%)	
23		Suomi		
Julkaisun myynti/jakaja Pohjois-Karjalan ELY-keskus, Kauppakatu 40 B, 3 krs, 80100 JOENSUU, puh. 020 636 0110 Julkaisu on saatavana myös verkossa: www.ely-keskus.fi/pohjois-karjala/julkaisut				
Julkaisun kustantaja Pohjois-Karjalan elinkeino-, liikenne- ja ympäristökeskus				
Painopaikka ja -aika Kopijyvä, Joensuu 2010				

Sisällysluettelo

1	Johdanto	7
2	Suomen elinkeinokalatalous	8
3	Suomen elinkeinokalatalouden kehitysnäkymät	9
3.1	Elinkeinoon kehitys	9
3.2	Alan keskeiset ongelmat	9
3.3	Valtakunnalliset tavoitteet ja toimenpiteet	10
4	Pohjois-Karjalan elinkeinokalatalous	11
4.1	Ammattikalastus	11
4.2	Kalan jalostus ja tukkukauppa	12
4.3	Kalanviljely	12
4.4	Elinkeinokalatalouden työllistävyys	13
4.5	Osaamiset ja resurssit	14
5	SWOT-analyysi	15
6	Pohjois-Karjalan elinkeinokalatalouden kehittämishjelma vuoteen 2015	16
6.1	Visio	16
6.2	Strategia	16
6.3	Tavoitteet	16
6.4	Toimenpiteet	16
6.5	Ohjelman rahoitus	20
7	Yhteenveto	21
	Lähdekirjallisuutta	23

1 Johdanto

EU:n yhteinen kalastuspolitiikka (YKP) ja sen määräykset vuosille 2007 – 2013 ohjaavat elinkeinokalatalouden kehittämistä koko Euroopan unionin alueella, myös sisävesillä. Suomessa toimialan strategia, kehittämislinjaukset ja tavoitteet on kirjattu Suomen elinkeinokalatalouden kansalliseen strategia-suunnitelmaan ja Suomen elinkeinokalatalouden toimintaohjelmaan. Mainitut ohjelmat muodostavat viitekehyksen elinkeinokalatalouspolitiikan toimeenpanolle Suomessa ja julkisten varojen ohjaamiselle eri toimenpiteisiin elinkeinokalatalouden kehittämisessä.

Kalatalouden yritystoimintaan liittyviä investointi- ja kehittämishankkeita rahoitetaan EU:n ohjelmakaudella 2007 – 2013 Euroopan kalatalousrahastosta (EKTR). Rahoitettavat elinkeinokalatalouden alat ovat ammattikalastus, vesiviljely, kalanjalostus ja tukkukauppa. Elinkeinokalatalouden ohjelmakokonaisuuden hallinto- ja vastuuviranomaisena toimii maa- ja metsätalousministeriön kala- ja riistaosasto. Sen sijaan yksittäiset rahoituspäätökset tehdään alueellisissa elinkeino-, liikenne- ja ympäristökeskuksissa (ELY-keskuksissa; vuoden 2009 loppuun saakka TE-keskuksissa). Lisäksi Itä-Suomessa on käynnistynyt osana EKTR:n toteutusta alueellinen kalatalousryhmä, jolle on laadittu oma kehittämisohjelma. Kalatalousryhmän osalta hankehallinnoinnista huolehtii ns. Kala-Leader-toimintaryhmä (Itä-Suomessa Piällysmies ry.).

Tämän Pohjois-Karjalan elinkeinokalatalouden kehittämisohjelman tarkoituksena on esitellä maakunnan elinkeinokalatalouden nykytilaa, ongelmia, kehittämistarpeita, tavoitteita sekä ehdotuksia toimenpiteiksi maakunnan elinkeinokalatalouden kehittämisessä. Ohjelman strategiset lähtökohdat on linjattu Suomen elinkeinokalatalouden kansallisessa strategiasuunnitelmassa ja maakunnallisissa tavoiteohjelmissa.

Ohjelmaluonnoksesta pyydettiin lausuntoja mm. kalatalousalan yrittäjiltä, eräiltä tutkimuslaitoksilta, alan neuvontaorganisaatioilta ja Pohjois-Karjalan maakuntaliitolta. Saaduista lausunnoista laadittiin yhteenveto ohjelman liitteeksi ja niiden kautta saadut kannanotot otettiin huomioon lopullista tekstiä laadittaessa.

Ohjelma valmisteltiin ELY-keskuksessa virkatyönä ja sen tekstituotannosta, samoin kuin raportin kuvista, vastaavat kalatalouspäällikkö Veli-Matti Kaijoma sekä asiantuntijat Timo Turunen ja Heli Peura.

2 Suomen elinkeinokalatalous

Elinkeinokalatalouden ala muodostuu Suomessa meri- ja sisävesialueen ammattikalastuksen, vesiviljelyn, kalanjalostuksen ja kalatukkukaupan sektoreista. Suomessa kaikilla alueilla on elinkeinokalatalouden kannalta merkittäviä kalavesiä (meren rannikkoa tai sisävesiä). Myös kalanjalostusta ja vesiviljelyä harjoitetaan kaikkialla Suomessa. Alkutuotannon paikallinen merkitys on suurin harvaanasuilla alueilla, kuten Itä-Suomessa, mutta koko elinkeinokalatalouden tuotannon tärkeimmät sijaintialueet ovat usein muutenkin vireissä taajamissa, erityisesti Etelä-Suomessa.

Sisävesien ammattikalastuksen saaliin arvo oli 6,3 milj. € (n. 4,5 milj. kg) vuonna 2006. Saalis on noin 10 % sisävesien kokonaissaaliista. Tärkein saaliskala on muikku (55 %), mutta mm. ahvenen, kuhan ja särjen merkitys on viime vuosina kasvanut.

Vesiviljely käsittää Suomessa ruokakalan-, istukaspoikastuotannon sekä ravunkasvatuksen. Vesiviljely on ollut maailmanlaajuisesti nopeimmin kasvava elintarvikkeiden alkutuotannon muoto jo pitkään ja se kehittyi voimakkaasti koko ajan. Tällä hetkellä vesiviljely kattaa jo kolmanneksen maailman ruokakalatuotannosta ja kasvu jatkuu yhä.

Kuva 1. Muikun, ammattikalastuksemme tärkeimmän saaliskalan käsittely käynnissä.

Suomalainen ruokakalan viljelytuotanto on vastoin yleistä kansainvälistä kehitystä laskenut. Vuosittainen tuotanto on vakiintunut 2000-luvulla 13 - 15 miljoonan kilon tasolle. Tuotanto tapahtuu pääasiassa rannikolla. Istutuksia varten kasvatettava poikastuotanto on asettunut noin 70 miljoonaan kappaleen vuositasolle ja rapuja kasvatetaan vuosittain noin 100 000 kpl. Poikastuotanto ja istutukset muodostavat erityisesti sisävesillä tärkeän osan vesiviljelyn elinkeinotoiminnasta. Koko vesiviljelytuotannon arvo oli vuonna 2006 noin 60 miljoonaa euroa. Vesiviljelyssä suuntaviivoja tulevaisuuteen luo Kansallinen vesiviljelyohjelma 2015, joka on valtioneuvoston 18.6.2009 hyväksymä periaatepäätös.

Elintarvikkeiden kokonaismarkkinat Suomessa ovat noin 80 miljoonaa kiloa, josta lohikalajien osuus on runsaat 30 miljoonaa kiloa. Kalan kulutus on lisääntynyt Suomessa tasaisesti. Ulkomaisen kalan osuus kokonaiskulutuksesta on kasvanut kotimaisen kalan kustannuksella. Suomeen tuotiin 65 miljoonaa kiloa kalaa elintarvikkeeksi vuonna 2008. Kotimaista saalista on elintarvikemyymälöissä riittävästi vain pääkalastuskauden aikana. Lajien vähittäiskauppatarjontaa täydennetäänkin tuonti- ja vesiviljelytuotteilla.

Kotimaisen kalan osuus ihmiskulutukseen käytettävästä kalasta on vähentynyt 10 vuodessa 50 %:sta noin 30 %:iin. Kalakaupan mukaan kotimaisen kalan osuuden vähentyminen johtuu sen heikosta saatavuudesta. Lisäksi asiaan vaikuttavat kulutustottumusten muuttuminen sekä ulkomaisen kalan edullinen hinta ja tasainen saatavuus. Kuitenkin jalostuksessa myös kotimaisen kalan osuus on kasvanut.

Kotimaisen kalan ja siitä valmistettujen tuotteiden markkinoinnissa ei ole yleensä ollut ongelmia ja kysynnän arvioidaan pysyvän hyvänä. Kalakaupan volyyymi on noussut merkittävästi, mikä johtuu pääosin myös ulkomaisten tuotteiden lisääntyneestä tarjonnasta. Kalatukkukaupan liikevaihto on kaksinkertaistunut ja vähittäiskaupan yli kolminkertaistunut kymmenessä vuodessa.

Ihmisravinnoksi tuotujen kalatuotteiden arvo on noussut koko ajan, vuoteen 1995 verrattuna 40 %. Suomesta vietyjen kalatuotteiden arvo on vuosina 1995 – 2004 vähentynyt. Suomesta viedään ulkomaille eniten silakkaa.

3 Suomen elinkeinokalatalouden kehitysnäkymät

3.1 Elinkeinoon kehitys

Elinkeinoalataloudessa on tapahtunut monia muutoksia. Kalan käsittely- ja valmistustaidot ovat siirtyneissä kodista yrityksiin. Kodin ulkopuolella syödään entistä useammin. Matka tuottajalta lopputuotemarkkinoille on pidentynyt ja monimutkaistunut.

Kaupankeskusliikkeet ovat tehostaneet kansainvälistä tuotteiden hankintaa ja tuontia. Norjalainen lohi ja kirjolohi ovat samoilla markkinoilla kotimaisen kirjolohen, silakan ja suomukalojen kanssa ensin tuorekalamarkkinoilla ja myöhemmin myös jalostuksen raaka-aineena.

Kalanviljelytoimintaa ohjataan ja säädelään monen viranomaistahon toimesta. Kalankasvatuksen laitospohjaiset kasvatusluvut ovat kotimaassa pienentyneet ja kasvatus toiminta keskittyy koko ajan muutamien suurien yritysten kasvaessa ja pienten lopettaessa. Kalanviljelyn kannattavuutta pyritään parantamaan kehittämällä tuotantorakennetta, ottamalla viljelyyn kirjolohen lisäksi uusia lajeja (esim. siika, nieriä, kuha, sampi ja täpläräpu) sekä kehittämällä rehuja sekä ruokinta- ja viljelytekniikkaa ympäristöystävällisemmiksi. Sisämaan kannalta myönteistäkin kehitystä on havaittavissa esimerkiksi ensimmäisten kiertovesilaitosten käynnistettyä toimintansa.

Kotimaisen kalanjalostuksen kehitys on ollut pääosin myönteistä ja tuotevalikoima kaupassa on kasvanut merkittävästi. Myös pienet yritykset ovat vielä pystyneet säilyttämään kilpailukykyänsä ja eräät vientihankkeet ovat luoneet myönteistä kuvaa vientimahdollisuuksista.

Kalavarat muodostavat Suomessa merkittävän resurssin. Myös Itä-Suomessa vuoden 1995 jälkeen tapahtunut kehitys vahvistaa tätä käsitystä. Järvikalalla on monia mahdollisuuksia tulevaisuuden elintarvikemarkkinoilla. Uusien tekniikoiden myötä myös kasvatetulle kalalle saattaa avautua aiempaa myönteisempi tulevaisuus. Oma raaka-ainevaranto antaa hyvät mahdollisuudet jalostuksessa perusvalikoiman tuottamiseen ja tuotekehitykseen.

3.2 Alan keskeiset ongelmat

Rannikko- ja sisävesikalastuksessa merkittävimpiä ongelmia ovat alhainen hintataso, vaikeudet vesialueiden saamisessa ammattikalastuksen käyttöön, toiminnan sijoittuminen hajalleen pieniin yksiköihin ja vaihtelut saaliissa. Näiden seikkojen yhteisvaikutuksesta ammattikalastajien määrä on vähentynyt. Kotimaista kalaa on elintarvikemyymälöissä riittävästi vain pääkalastuskauden aikana. Myös tämän vuoksi tarjontaa vähittäiskaupassa täydennetään tuonti- ja vesiviljelytuotteilla.

Erityisesti alkutuotannossa yrittäjien keski-ikä on noussut. Yrittäjien ikääntyminen uhkaa kalastuksen ja vesiviljelyn yritystoiminnan tulevaisuutta. Alan jatkuvuuden takaamiseksi tuleekin löytää keinoja alan toimintaedellytysten parantamiseen, mikä on edellytys uusien yrittäjien elinkeinoalatalouteen hakeutumiselle. Lisäksi tulee helpottaa konkreettisin toimin uusien yrittäjien toiminnan aloittamista.

Vesiviljelyn osalta keskeisin toimintaa rajoittava tekijä on ympäristölupa-ehdojen jatkuva kiristyminen, mikä vähentää tuotantomahdollisuuksia. Lisäksi lupien lyhyehkö voimassaoloaika vaikeuttaa kannattavan elinkeinoon pitkäjänteistä suunnittelua.

Vesiviljelyn kannattavuuteen ovat vaikuttaneet olennaisesti myös markkinasuhteet. Suomessa halvan norjalaisen lohen ja kirjolohen tuonti on johtanut kalankasvatuksen kannattavuuskriisiin, jota EU:n kauppapoliittiset toimet ovat kuitenkin helpottaneet. Halpatuonti on ajoittain pakottanut suomalaiset tuottajat pudottamaan kirjolohen hinnan alle tuotantokustannusten.

Kalastetun ja kasvatetun kalan alhainen tuottajahinta yhdistettynä maamme yleisesti korkeaan kustannustasoon onkin keskeinen ongelma erityisesti perinteisessä alkutuotannossa.

Suomen rannikko- ja sisävedet ovat useimmiten yksityisessä omistuksessa eikä vesiviljely-yrittäjillä ja kalastajilla ole riittäviä mahdollisuuksia saada parhaiten elinkeinoihinsa soveltuvia vesiä käyttöönsä. Elinkeinot joutuvat kilpailemaan vesialueiden muiden käyttötapojen kanssa. Vain osalla yrittäjistä on

omistuksessaan vesiä, eivätkä ne välttämättä ole parhaiten kasvatukseen tai kalastukseen soveltuvilla alueilla.

Edellä mainitut ongelmat vaikuttavat osaltaan jalostuksen ja kaupan raaka-aineen saantiin ja sitä kautta näiden sektoreiden toimintaedellytyksiin. Jalostuksessa ja kaupassa on lisäksi parannettava osaamisen tasoa mm. tuotantoprosessien kehittämisen, markkinalähtöisyyden sekä viennin osa-alueilla.

3.3 Valtakunnalliset tavoitteet ja toimenpiteet

Suomen elinkeinokalataloutta kehitetään yhteisen kalatalouspolitiikan linjausten mukaisesti. Suomen elinkeinokalatalouden strategiasuunnitelmaan (2007 – 2013) on kirjattu seuraavat valtakunnalliset tavoitteet:

- Elinkeinokalatalous hyödyntää kalakantoja kestävästi.
- Merialueen kalastustoiminta on taloudellisesti kannattavaa.
- Laivaston koko on oikeassa suhteessa käytettävii kalakantoihin.
- Elinkeinokalatalouden yritystoiminta on kilpailukykyistä, kannattavaa, kestävää sekä markkina- ja kuluttajalähtöistä.

Kuva 2. EKTR:n rahoitustuella Pohjois-Karjalassa ammattikalastuskäyttöön kehitetty hydrokopteri.

- Elinkeinokalatalouden infrastruktuuri ja järjestelmät tukevat kannattavaa ja kilpailukykyistä yritystoimintaa.
- Kalatalous on yhteiskunnallisesti arvostettu elinkeino.
- Kalatalouden alueelliset toimijat tekevät yhteistyötä, joka parantaa elinkeinon toimintaedellytyksiä.
- Kalatalouden toimintaryhmien työ käynnistyy sujuvasti ja ne toimivat tarkoituksenmukaisesti.
- Euroopan kalatalousrahaston ja yhteisöpolitiikojen toimenpiteet ovat sopusoinnussa ja täydentävät toisiaan.

Suomen elinkeinokalatalouden toimintaohjelmaan (2007 – 2013) on sisävesien elinkeinokalatalouden toimintalinjoja koskien tärkeimmiksi toimenpiteiksi kirjattu mm. seuraavaa:

- Yritystoiminnan kehittäminen.
- Uusien teknologisten innovaatioiden käyttöönotto tuotannossa.
- Sisävesi- ja talvikalastuksen kehittäminen (tilat ja laitteet sekä alusinvestoinnit).
- Ympäristöä vähemmän kuormittavien tekniikoiden kehittäminen ja käyttöönotto.
- Laatu- ja hygieniainvestoinnit.
- Kalasatamien ja kalan keräilyn kehittäminen.
- Kalan kulutuksen edistäminen ja vajaasti hyödynnettyjen kalakantojen hyödyntäminen.
- Kalan laadun, terveyden, jäljitettävyyden ja elintarvikkeiden turvallisuuden parantaminen.
- Markkina- ja kuluttajatutkimukset ja markkinaselvitykset.
- Alan tutkijoiden ja toimijoiden kumppanuuden edistäminen.
- Verkostoitumisen edistäminen ja hyvien käytäntöjen levittäminen.
- Teknisten ja taloudellisten innovaatioiden testaaminen tuotantomittakaavassa.
- Kalatalouden alueellisten toimijoiden yhteistyö, joka parantaa elinkeinon toimintaedellytyksiä.

Pohjois-Karjalan elinkeinokalataloutta kehitetään osaltaan edellä esitettyjen linjausten mukaisesti.

4 Pohjois-Karjalan elinkeinokalatalous

4.1 Ammattikalastus

Kalaa tuodaan maakunnassa rantaan noin viidenkymmenen ELY-keskuksen ammattikalastajarekisterissä olevan kalastajan toimesta. Eräät kalastajat sekä ostavat kalaa oman pyynnin lisäksi myös muilta että jalostavat sitä omista tuotantoyksiköissään. Monet kalastajat toimivat omista rannoista lähtien. Näitä rantautumispaikkoja on maakunnassa noin kolmekymmentä. Lisäksi ELY-keskus on arvioinut, että kalaa toimittaa myyntiin maakunnassa satunnaisesti jopa 300 kalastajaa.

Vuoden 1995 jälkeen on maakunnassa parannettu kalastuksen yleisiä toimintaedellytyksiä merkittävästi EU:n rahoitusjärjestelmien avulla tukemalla mm. kalasatamien ja hileasemien rakentamista. Maakunnan neljä kalasatamaa sijoittuvat Paalasmaahan (Juuka), Kolille (Lieksa), Liperiin ja Kesälahdelle. Paalasmaan satama on rakennettu jo 1980-luvulla tielaitoksen toimesta ja muut satamat 1990 – 2000-luvulla.

Julkiset tilat tarjoavat kalastajille edullisen vaihtoehdon hyvälaatuisen jään saantiin, toimivat tilat ja tarvittavat laitteet kalan alkukäsittelyyn. Yhteiskäyttöiset tilat voivat vähentää kalastajien ammattiharjoittamisesta koituvia kustannuksia ja tarjoavat mahdollisuuden yhteistyön lisäämiseen. Kesälahden kalasatamassa toimii tällä hetkellä yli kymmenen kalastajaa. Muissa satamissa aktiivisuus on ollut vaihtelevaa ja niiden kapasiteetti on tällä hetkellä vajaalla käytöllä.

Pohjois-Karjalaan on rakennettu vuoden 1995 jälkeen EU:n kalatalousrahastojen tuilla yhdeksän erillistä jäähileasemaa. Kalasatamat mukaan lukien maakunnassa on tarjolla kalan laadun säilyttämisessä tarvittavaa jäätä kolmessatoista pisteessä eri puolilla maakuntaa. Verkosto on maantieteellisesti kohtalaisen kattava ja luo hyvät edellytykset elinkeinon harjoittamiselle. Kunnat vastaavat jäähileasemien ja kalastamien toiminnasta. Jääasemat on tehty ammattikalastajien käyttöön, mutta niillä on myös muita käyttäjiä.

Syksyllä 2009 TE-keskuksessa tehdyn selvityksen mukaan asemilla oli yhteensä 500 käyttäjää. Käyttäjinä oli muutamien kymmenien ammattikalastajien lisäksi satunnaisesti myyntiin kalastavia henkilöitä, kalanjalostusyrittäjiä, kalanviljelijöitä sekä vapaa-ajankalastajia. Ammattikalastajilla ja muilla kalalan yrittäjillä on käytössään myös omia jäähilekoneita.

Ammattikalastuksen toimintaedellytykset ovat markkinoiden näkökulmasta tällä hetkellä periaatteessa hyvät. Järvikalalla on viime vuosina ollut kysyntää. Kalan vähittäishinnan kehitys kaupassa on ollut nousujohteinen. Mutta kuten muuallakin Suomessa, vähittäishinnan noususta huolimatta kalastajainnan kehitys on jäänyt jälkeen. Kustannukset ovat nousseet kalastajan saamaa hintaa enemmän.

Muuttuva vapaa-ajankalastus, ikääntyminen ja väestön keskittyminen taajamiin antavat maakunnassa kalavarojen puolesta yhä enemmän tilaa ammattikalastukselle. Kalakannat ovat pääsääntöisesti hyvässä kunnossa. Tosin muikun pieni koko eräissä ammattikalastuksen kannalta tärkeissä järvissä heikentää tällä hetkellä merkittävästi kalastuksen kannattavuutta. Vaikka tilanne onkin todennäköisesti ohimenevä, se voi nopeuttaa joidenkin kalastajien kohdalla kalastuksen lopettamista ja alan vaihtoa.

Vaikka kalastusalukset ja pyydykset ovat kalastajan selkeästi kalleimmat investoinnit, niitä ei pääsääntöisesti voida tukea elinkeinokalatalouden avustuksin, eikä muistakaan rahastoista. Kalastajilla ei yleensä ole riittävästi varallisuutta tehdä merkittäviä investointeja ilman huomattavia tukiosuuksia. Myös

Kuva 3. Hoitokalastuksen tuottamaa saalista.

korkeahko ikä vähentää monissa tapauksissa investointihalukkuutta. Investointihaluttomuus voi johtua myös siitä, että kalastus on monelle yhtä paljon elämäntapa kuin ammatti eikä oman yritystoiminnan kehittämistä nähdä välttämättä erityisen tärkeänä asiana. Osalla kalastajista on vanhentunutta kalustoa eivätkä ne vastaa nykyaikaisen ja kustannustehokkaan kalastuksen vaatimuksia.

Kalan reaalihintaa ei ole noussut pitkään aikaan. Kuitenkin kalastajat ovat joutuneet investoimaan laatua turvaaviin toimiin hygieniavaatimusten ja laatuvaatimusten kiristymisen seurauksena. Myös polttoaine- ja palkkauskulut ovat nousseet. Kasvaneita kustannuksia ei ole voitu täysimääräisesti siirtää kalan hintaan, kalastuksen kannattavuus on heikko eikä vaikeaan tilanteeseen ole näköpiirissä ratkaisuja. Kalastuksen kannattavuusongelma tulee, alan muiden vaikeuksien kanssa, johtamaan siihen, että luonnonkalan kaupallinen kalastus kaikkialla sisävesillä tulee hiipumaan vähitellen kymmenen - kahdenkymmenen vuoden kuluessa.

4.2 Kalanjalostus ja tukkukauppa

Kalaraaka-aineen saanti maakunnan vesistä on jonkin verran parantunut viime vuosina ja on tällä hetkellä määrällisesti hyvä alan tärkeimmän lajin, muikun suhteen. Muikun kaupallista arvoa kuitenkin yleisesti heikentää liian pieni koko, joka johtuu monien järvien ylitieheistä muikkukannoista.

Kuhan tarjonta kaupassa parani merkittävästi kantojen runsastumisen myötä. Tosin nyt kannat ovat jo hieman laskussa. Ahvenen kalastus katiskoilla on lisääntynyt ja ahventa käytetään merkittäviä määriä jalostukseen, kuten kalakukkoihin ja säilykkeisiin. Myös särkeä kalastetaan jonkin verran purkitettavaksi. Kalanjalostus ja tukkukauppa ovat merkittävässä määrin riippuvaisia kasvatetusta kalasta, lähinnä kirjolohesta ja lohesta. Raaka-aine tuodaan suurelta osin merialueelta tai ulkomailta. Maakunnan oma kalatuotanto käytetään jalostuksessa erilaisten puoli- ja täyssäilykkeiden raaka-aineeksi.

Kilpailu kalanjalostuksen ja tukkukaupan piirissä on jo varsin kovaa. Pohjois-Karjalassa, ja koko Suomessa, on tällä hetkellä riittävästi jalostuskapasiteettia. Olemassa olevat laitokset pystyisivät käsittelemään nykyistä paljon suurempiakin kalamääriä.

Kuva 4. Ahvenen merkitys ammattikalastuksen saalisajina on lisääntynyt.

Suomessa tukkukauppaa hallitsee 2-3 isoa yritystä ja sen lisäksi eri puolilla Suomea toimii kymmeniä pieniä yrityksiä. Myös Pohjois-Karjalassa toimii puolenkymmentä kalatukkukauppaa harjoittavaa yritystä.

Vienti, ja myös kotimaisen tarjonnan monipuolistaminen, edellyttävät investointeja kalan pakastuslaitoksiin. Mutta yhdenkin laitoksen perustaminen edellyttää sen käyttäjiltä taloudellista ja toiminnallista sitoutumista sekä yhteistyökykyä. Tämä saattaa muodostua esimerkiksi Pohjois-Karjalassa pakastuslaitoksen perustamisen esteeksi, vaikka laitos voitaisiin rahoittaa suurelta osin julkisella tuella.

4.3 Kalanviljely

Kalanviljelylaitostoimipaikkojen määrä on vähentynyt. Lähes kaikki pienet kirjoloheiden kasvattajat ovat lopettaneet toimintansa Pohjois-Karjalassa. Kehitys on ollut samankaltainen myös muualla sisämaassa.

Kasvatetun kalan hintatasossa ei ole tapahtunut viime vuosina merkittäviä muutoksia. Ruokakalan, lähinnä kirjoloheiden, hinta alkutuottajalle määräytyy pääasiassa eurooppalaisen hintatason mukaan, johon taas vaikuttavat globaalit markkinat. Istukaspoikasten hintaan on vaikuttanut mm. kova kilpailutus ja ostajien (mm. kalaveden osakaskunnat) vähentyneet varat sekä toisaalta kasvaneet tuotantokustannukset. Kustannuksia ovat nostaneet mm. viranomaisluvut (kuljetus-, terveys- ja ympäristöluvat) ja kuljetuskustannusten nousu (mm. polttoaine) ja rehun hinta. Kasvaneita kustannuksia ei ole voitu

siirtää kokonaisuudessaan poikasten tai ruokakalan hintaan ja näin ollen kalanviljelyn kannattavuus ei ole ainakaan parantunut.

Kalanviljelylaitosten ympäristöluvut ovat kiristyneet jatkuvasti ja vaikuttaneet suoraan tuotantomahdollisuuksiin. Tiukentuneet lupaehdot ovat johtaneet tuotantomäärien pienenemiseen, erilaisten kulujen kasvuun, henkilökunnan ajankäytön muutoksiin, määräaikaisten lupien aiheuttamaan epävarmuuden kasvuun ja suunniteltujen investointien lykkäytymiseen tai jopa peruuntumiseen. Kokonaan uuden ulottuvuuden ruokakalan kasvatukseen tulee tarjota korkeaan teknologiaan perustuva kalanviljely kiertovesilaitoksissa, joka mahdollistaa suurten kalamäärien kasvattamisen ilman merkittävää ympäristökuormitusta. Ensimmäiset kiertovesilaitokset ovat toimineet jo muutamia vuosia.

Maakunnan luonnonravintolammikotuotannossa toimivien henkilöiden/yrittäjien määrä ei ole juurikaan muuttunut, ja markkinatilanne on ollut jokseenkin stabiili jo vuosia. Hintataso ei ole sanottavasti kohonnut, vaikka tuotantokustannukset ovat kasvaneet. Entisen liikevaihdon ylläpitämiseksi ovat monet yrittäjät ottaneet useampia viljely-yksiköitä tuotantoonsa. Pohjois-Karjalassa, kuten usein muuallakin, luonnonravintolammikkoviljely on enimmäkseen sivuelinkeino. Viljelystä saatava tulo ei yleensä ole erityisen merkittävä toimeentulon kannalta. Istukastuotannolla tulee olemaan kysyntää tulevaisuudessaakin, osaltaan mm. velvoiteistutusten ansiosta.

4.4 Elinkeinokalatalouden työllistävyys

Pohjois-Karjalan TE-keskus laati syksyllä 2009 oheisen arvon maakunnan elinkeinokalatalouden työpaikkojen määrästä. Arviota tehdessä on yhdistetty useampia eri tietolähteitä.

Kuva 5. Rysän tyhjennys käynnissä.

Luvuissa eivät ole mukana seuraavat toimijat:

- rekisteriin ilmoittautuneet kalastajat, joilla kalastustulo alle 30 % kokonaistulosta, yhteensä 15-20 kalastajaa
- muut satunnaisesti myyntiin kalastavat henkilöt (200-300 kalastajaa)
- kalataloushallinto
- kalatalousneuvonta
- kalatutkimus ja ”kalaprojektit”
- pyydys- ja kalastustarvikkeiden vähittäiskauppa

Näiden tahojen työllistävyys on yhteensä useita kymmeniä henkilötyövuosia. Elinkeinokalatalouden kokonaistyöllistävyys (htv) Pohjois-Karjalassa on tehdyn arvon mukaan kaikkiaan noin 160 henkilötyövuotta.

1.	Ammattikalastus (Ammattikalastajarekisteri: ryhmä 4)	32
2.	Kalanjalostus (Asiakastieto Oy:n rekisteri, EKTR-hakemusasiakirjat ja puhelinkyselyt)	50
3.	Vesiviljely (Asiakastieto Oy:n rekisteri, EKTR-hakemusasiakirjat ja puhelinkyselyt)	17
4.	Kalan ja ravun vähittäiskauppa (kalakaupat, markettien kalatiskit; arvio)	10
5.	Pyydysrakennus (arvio)	4
Yhteensä		113 htv

4.5 Osaaminen ja resurssit

Pohjois-Karjalassa, ja ylipäätään Itä-Suomessa, elinkeinokalatalouden osaajia on varsin vähän. Kalatalouden viranomaistehtäviin käytetään aluehallinnossa kaikkiaan noin 3,5 HTV resurssi, kalatalousneuvonnalla on käytettävissä noin 3,5 HTV resurssi (1+2,5), kalatutkimuksella noin 6 HTV ja määrääkäsissa kalaprojekteissa vuonna 2009 noin 4 HTV. Tästä noin 17 HTV:n resurssista käytetään suoraan elinkeinokalatalouden kehittämiseen arviolta 3 henkilötyövuotta. Muu osa resurssista kohdistuu perustutkimukseen, kalastuksen yleisten edellytysten ylläpitämiseen ja parantamiseen sekä vapaa-ajan kalatalouden kehittämiseen. Rahoitusta olisi tarjolla nykyistä huomattavasti enemmän hyviin elinkeinokalatalouden hankkeisiin.

Alan toimijoiden, mukaan lukien yrittäjät, pieni lukumäärä sinällään jo vaikeuttaa kehitystyötä ja alan yritystoiminnan edistämistä. Koulutuspuolella Pohjois-Karjalan Aikuisopisto tarjoaa ajoittain koulutusta kalan jatkojalostukseen, mutta elinkeinokalatalouden muiden sektoreiden koulutustarjonta on haettava maakunnan ulkopuolelta.

Elinkeinokalatalouden kehittämismahdollisuuksien kannalta sekä aiempi KOR-rahasto vuosina 1995 – 2006 että nykyinen EKTR-rahasto vuodesta 2007

lähtien ovat tarjonneet sekä investointi- että kehittämishankkeissa kohtuullisen hyvän mahdollisuuden kehittää kalataloutta. Erityisesti kalanjalostuksessa rahoitus on tuottanut lukuisia investointeja, uusia toimipaikkoja ja työpaikkoja mutta kalanviljelyssä, ammattikalastuksessa sekä hanketyössä rahoitustarve on ollut vähäinen.

Elinkeinojen kehittämässä uuden resurssin tarjoaa äskettäin käynnistynyt kalatalousryhmätoiminta. Kalatalousryhmiä on Suomessa seitsemän. Itä-Suomen kalatalousryhmä on hanketoimintaa aktivoiva, hankkeita käynnistävä ja rahoittava toimija Pohjois- ja Etelä-Karjalassa sekä Pohjois- ja Etelä-Savossa. Organisaation pääasiallinen tehtävä on tukea paikallisten hankkeiden kautta elinkeinokalatalouden ja kalastusmatkailun kehittämistä. Tukea voi saada esimerkiksi ammattikalastajien yhteistyön lisäämiseen, ammattikalastajien liiketoiminnan ja uusien tuotteiden ja toimintamuotojen kehittämiseen, kalastusmatkailun kehittämis- ja investointihankkeisiin, pienimuotoisiin menekinedistämistapahtumiin ja kalanjalostuksen lisäämiseen sekä kansainväliseen yhteistyöhön. Kalatalousryhmätoiminta on yksi osa Euroopan kalatalousrahaston toimintalinjoja. Hakijoita Pohjois-Karjalasta on ollut tähän mennessä vähän.

Kuva 6. Muikun mädin käsittely teollisessa mittakaavassa.

5 SWOT-analyysi

Oheinen SWOT-analyysi on työstetty vastaamaan Pohjois-Karjalan tilannetta ja peräisin Itä-Suomen kalatalousryhmän kehittämisohjelman (Itä-Suomen

kalatalousryhmä 2009) pohjalta. Analyysi on alkuun laadittu maa- ja metsätalousministeriön johdolla kuluva ohjelmakautta työstäneessä työryhmässä.

Pohjois-Karjalan elinkeinokalatalouden SWOT-analyysi.

Vahvuudet	Heikkoudet
• Hyvät ja monipuoliset kalakannat • Useita isoja järvialtaita ja selkävesiä • Väljyyttä kalavesillä • Järvien hyvä veden laatu • Jäähileasemaverkosto ja kalasatamat • Jalostustilat eri puolilla maakuntaa • Perinteikäs istukaspoikastuotanto • Valtakunnallisesti tärkeitä mädintuotantoa vesiviljelyn tarpeisiin	• Yritysten pieni koko • Sektorin pienuus • Logistiset ongelmat • Tuotekehityksen puuttuminen • Puutteet kalastuksen tukijärjestelmissä • Puutteet yritysosaamisessa ja asiantuntijuudessa • Yhteistyön puute • Yrittäjien korkea keski-ikä • Alan vetovoimaisuuden puute • Alhainen kalastajahinta • Saalisvaihtelut
Mahdollisuudet	Uhat
• Järvikalalan arvostuksen nousu ja uudet potentiaalliset markkinat • Lähirooka ja luomukala • Yhteistyö elintarvike-, matkailu- ja hyvinvointialojen välillä • Pienimuotoisen jalostustekniikan kehittyminen • Vesien isot omistajayksiköt • Osakaskuntien ja muiden vesistöjen omistajien asennemuutos • Uusien vesiviljelytekniikoiden ja viljelylajien hyödyntäminen • Koulutustarjonta • Kansainvälistyminen • Monialayrittäjäisyys	• Toimintaympäristön negatiiviset asenteet • Toiminnan heikko kannattavuus • Alan kehityksestä jälkeen jääminen • Yrittäjien uupuminen • Jatkajien puuttuminen • Osaavan työvoiman riittämättömyys • Muutokset luonnonoloissa • Kalakantojen taantuminen, loiset ja taudit • Kohtuuttomaksi kiristyvän lainsäädännön vaatimukset • Kalan halpatuonti

6 Pohjois-Karjalan elinkeinokalatalouden kehittämisohjelma vuoteen 2015

6.1 Visio

Pohjois-Karjalan asema vahvana sisävesikalastuksen, järvikalan monipuolisen jalostuksen ja kehittyvän kalanviljelyn maakuntana on vahvistunut, kalataloustoimijoiden osaamisen taso on parantunut ja yhteistyö toimijoiden välillä on aiempaa laaja-alaisempaa. Maakunnan valmius hyödyntää monipuolisesti uusia tekniikoita, teknologiaa ja tutkimustietoa on parantunut. Kalatalousalan imago on kohentunut ja ala houkuttaa uusia toimijoita, työntekijöitä ja yrittäjiä.

6.2 Strategia

Kalakaupan, kuluttajien ja kalanjalostuksen tarvitseman järvikalaraaka-aineen saanti turvataan sekä ammattikalastuksen että vesiviljelyn toimintaedellytyksiä parantamalla. Kehittyvän ja monipuolistuvan kalanjalostuksen tarpeisiin vastataan alan kilpailukykyä parantavin toimenpitein ja korostamalla tuotevalikoimissa maakunnallista alkuperää ja omaleimaisuutta. Tavoitteiden toteutumista tuetaan edistämällä yhteistyötä ja hyvää vuorovaikutusta.

6.3 Tavoitteet

- I) Maakunnan ammattikalastussaaliin lisääminen, jalostusasteen nostaminen, jatkojalostuksen lisääminen ja monipuolistaminen
- II) Vesiviljelytuotannon lisääminen ja monipuolistaminen sekä yleisten toimintaedellytysten kehittäminen
- III) Markkinoinnin (maakunnallinen, valtakunnallinen sekä kansainvälinen taso) tehostaminen
- IV) Ekologisesti, taloudellisesti ja eettisesti kestävä kalantuotannon varmistaminen
- V) Elinkeino- ja kalatalousalan sisäisen ja ulkoisen yhteistyön vahvistaminen
- VI) Innovaatioiden käyttöönoton ja yritysosaamisen edistäminen

6.4 Toimenpiteet

I) Vesistöjen tila pidetään hyvänä tai tilaa parannetaan

Taustaa:

Vesistöjen tila on kehittynyt Pohjois-Karjalassa monin paikoin myönteiseen suuntaan. Kuitenkin vesistöjen veden laatua heikentää erityisesti haja-kuormitus (maa - ja metsätalous sekä turvetuotanto) ja paikallisesti taajamien sekä teollisuuden jätevesipäästöt. Koskien rakentaminen ja perkaukset ovat suurin yksittäinen kalakantojen olemassaoloon kielteisesti vaikuttanut tekijä. Virtavedet ovat herkkiä ulkoiselle kuormitukselle ja veden laadun kielteiset muutokset vaikeuttavat niiden käyttöä esimerkiksi kalanviljelyyn.

Suurimpien järvien veden laadun säilyttäminen nykytasolla tai paraneminen on mahdollista. EU:n vesipuitelidirektiivin tavoitteiden kansallinen toteuttaminen maakunnassa turvaa vesistöjen veden laatua.

Toimenpiteet:

- Yksittäisissä ympäristölupa- ja vesitaloushankkeissa kalatalousetua valvotaan viranomaisten (yleinen etu), kalastusalueiden ja osakaskuntien (yksityinen etu) toimesta.
- Edistetään EU:n vesipuitelidirektiivin asettamien vesiensuojelun ja hoitotavoitteiden saavuttamista Pohjois-Karjalassa sitoutumalla asetettuihin tavoitteisiin ja osallistumalla aktiivisesti vesienhoitotyöhön.
- Ammattikalastajat osallistuvat aktiivisesti osakaskuntien ja kalastusalueiden tekemään vesiluonnon tilan seurantaan ja mahdolliseen raportointiin.
- Laaditaan maakuntaan Kansallinen Vesiviljelyohjelma 2015-ohjelman edellyttämä vesiviljelyn sijainninhajausuunnitelma, joka näiltä osin turvaa vesistöjen veden laadun säilymistä hyvällä tasolla.

Vastuutahot:

Pohjois-Karjalan ELY-keskus, ammattikalastajat, osakaskunnat ja kalastusalueet.

II) Kalakantoja seurataan ja kalastusta ohjataan

Taustaa:

Kalastuksen vaikutus kalakantoihin riippuu siitä, minkälaisia kalastustapoja ja pyydyksiä käytetään ja kuinka suureksi kalastuspaine kokonaisuudessaan muodostuu. Kalalajiin tai kalakantaan kohdistuu pyyntipainetta yleensä sekä vapaa-ajankalastuksen että ammattikalastuksen vaikutuksesta. Tilastojen mukaan Pohjois-Karjalan ammattikalastajat kalastavat 20 - 30 % maakunnan kokonaissaaliista. Ammattikalastuksen vaikutukset kalakantoihin vaihtelevat. Kielteisiä vaikutuksia voivat periaatteessa olla tietyn kalakannan ylikalastus tai kalastuksen aiheuttamat vahingot arvokkaiden petokalojen nuorille ikäluokille (kuha, järvitaimen, järvilohi). Kalakantojen vaihtelut johtuvat pääsääntöisesti usean eri tekijän yhteisvaikutuksesta ja kalastus on vain yksi tekijä monien muiden vaikuttavien tekijöiden joukossa. Kalastuksen vaikutuksia arvioitaessa on vaarana, että tilanne nähdään pelkistettynä, ja sen seurauksena tehdään johtopäätöksiä, jotka eivät kuvaa todellista tilannetta.

Kalakantojen ja kalastuksen seuranta sisävesillä on satunnaista ja pääsääntöisesti suuntaa antavaa arviointia yksittäisten kalakantojen tasolla. Osakaskunnissa ja kalastusalueissa kuitenkin kirjataan vuosittain havaintoja tärkeimpien kalakantojen kehityksestä, jolloin suuret kalakantamuutokset saadaan esille. Lisäksi noin sadan suomalaisen muikkujärven muikkukantojen seuranta on ollut varsin säännöllistä. Tässä seurannassa tietoa kerätään ammattikalastajilta. Kansalliseen vesienhoito-ohjelmaan, jonka toimeenpano on parhaillaan käynnissä, sisältyy standardoiduin menetelmin toteutettavia kalastoseurantoja eräissä järvi- ja jokivesissä. Nämä seurannat eivät kuitenkaan palvele juurikaan elinkeinokalataloutta vaan ovat osa vesien tilan yleistä seurantaa. Tieteellisesti perusteellista seurantaa ei olekaan mahdollista toteuttaa sisävesillä kattavasti, koska kustannukset nousisivat kohtuuttoman suuriksi.

Kalakantojen hyvään tilaan tähtäävä hoito ja ohjaus muodostavat kokonaisuuden, jossa päätöksenteko perustuu pääasiassa yleistietoon sekä käytännön kokemuksiin ja paikallisiin havaintoihin vallitsevasta tilanteesta.

Toimenpiteet:

- Ammattikalastajat osallistuvat aktiivisesti niiden toimenpiteiden toimeenpanoon, joilla vältetään alamittaisten petokalojen tarpeetonta kuolevuutta (mm. järvilohi, järvitaimen, kuha) kalastuksen takia ja kehittävät yhdessä kalaviranomaisten, tutkijoiden ja kalastusalueiden kanssa asian tilaa parantavia menetelmiä ja käytäntöjä.
- Ammattikalastajat sopivat osakaskuntien ja kalastusalueiden kanssa kalakannoissa ja saaliissa tapahtuvien muutosten havainnoinnista ja raportoinnista.
- Ammattikalastajat ilmoittavat saaliinsa vuosittain lupaehdoissa tarkemmin sovittavalla tavalla ELY-keskukselle. ELY-keskus voi julkaista ja antaa tiedot edelleen mm. kalastusalueiden käyttöön järviakohtaisina tms. koosteina siten, että niistä ei voi päätellä yksittäisten kalastajien saalistietoja.
- Kalastusalueet kokoavat alueensa kalastusta koskevia tietoja systemaattisesti (kalastajien, pyyntivälineiden ja saaliin määrä) yhteisesti sovitteja menettelytapoja noudattaen.
- ELY-keskus, kalastusalueet ja osakaskunnat tiedottavat aina ammattikalastajille kalanpoikasten istutusajankohdista ja -paikoista.
- Ammattikalastuksen kalastusalueista tiedotetaan avoimesti ristiriitojen ehkäisemiseksi.

Vastuutahot:

Kalastusalueet, ammattikalastajat, Pohjois-Karjalan Kalatalouskeskus ry., Pohjois-Karjalan ELY-keskus, vesialueen omistajat.

III) Kalastuksen toimintaympäristöä ja rakenteita parannetaan

Taustaa:

Maakunnan ammattikalastajarekisteriin kuuluvat kalastajat tuovat kalaa rantaan ainakin 30 eri pisteessä. Monet rantautumispaikoista ovat yksittäisten kalastajien kotisatamia. Hajautuneisuus vaikeuttaa rakenteiden parantamista ja rantautumispaikkojen kehittäminen edellyttääkin niiden luokittelua.

Jääasema- ja kalasatamaverkosto on jo kohtalaisen kattava, joten olemassa olevien satamien kehittäminen on yksi avaintehtävistä. Verkoston avulla turvataan kalaraaka-aineen saatavuutta.

Toimenpiteet:

- Kalastusta yleisesti palvelevien rakenteiden kehittämistä jatketaan.
- Valmistellaan ja otetaan käyttöön maakuntaan yhtenäinen menettely ammattikalastuksen järjestämisessä ja lupamenettelyissä.
- Maakunnassa määritetään ammattikalastuksen kannalta tärkeät rantautumispaikat, joita kehitetään julkisella tuella.
- Olemassa olevien jäähileasemien ja kalasatamien toimintaa kehitetään julkisella tuella.

Vastuutahot:

Pohjois-Karjalan ELY-keskus, kunnat, Pohjois-Karjalan Kalatalouskeskus ry., kalastusalueet, julkiset rahoittajat.

IV) Elinkeinokalatalouden toimijoiden keskinäistä vuorovaikusta kehitetään

Taustaa:

Elinkeinokalatalouden toimijoiden keskinäinen vuorovaikutus ei ole riittävän kattavaa. Yhteistyön laajentaminen ja syventäminen voivat antaa uusia mahdollisuuksia ja kokonaan uusia vaihtoehtoja elinkeinokalatalouden kehittämiseen. Erityisesti paikallisella tasolla ja seutukunnissa vuorovaikutuksen ja yhteistyön (ammattikalastajat, kalanjalostajat, kalanviljelijät, matkailuyrittäjät, osakaskunnat, kalastusalue, kunta) lisääminen on tärkeää.

Toimenpiteet:

- Kalastusalueet ja kunnat ottavat nykyistä aktiivisemmän otteen alueensa elinkeinokalatalouden kehittämisestä mm. tekemällä aloitteita, toimimalla yhteistyössä eri viranomaisten, yrittäjien ja yhteisöjen kanssa.
- Kalastusalueiden käyttö- ja hoitosuunnitelmia uudistettaessa muodostetaan työtä tukemaan ja ohjaamaan ohjausryhmät, kuten mm. Kalatalouden keskusliiton (2006) julkaisemassa Kalastusalue toiminnan käsikirjassa on esitetty. Ohjausryhmissä voisi olla edustajia mm. lähikunnista, kalatalousalan yrityksistä, eri kalastajaryhmistä ja kalastusjärjestöistä.
- Kalastusalueet tarkistavat käyttö- ja hoitosuunnitelmien päivityksen yhteydessä myös ammattikalastusta edistävien palvelurakenteiden, toi-

menpiteiden ja muun kehittämisen tarpeet.

- Kalatalousneuvonta osallistuu aktiivisesti alan koulutukseen ja tekee aloitteita ammattitaitoa ja yritysosaamista kehittävästä koulutus- ja kehittämistarpeista.

Vastuutahot:

Kalastusalueet, Pohjois-Karjalan Kalatalouskeskus ry., Pohjois-Karjalan ELY-keskus, Matkailuyrittäjät, Karelia Expert Oy, vesialueen omistajat, kunnat.

V) Ammattikalastuksen kannattavuutta parannetaan

Taustaa:

Kalavarojen käytön lähtökohtana tulee olla niiden monipuolinen hyödyntäminen kestäväällä tavalla. Koska saalisvarat ovat rajalliset, toiminnassa on pyrittävä saaliin maksimoinnin sijasta määrätietoisesti kannattavuuden parantamiseen nostamalla jalostusastetta ja monipuolistamalla tuotevalikoimaa.

Maakunnan luonnonkalojen (ahven, kuha, made, hauki ja särkikalat) kannat ovat elinvoimaisia eikä niiden pyynti aiheuta merkittäviä ympäristöhaittoja. Kaikki järvissämme luontaisesti lisääntyvät kalalajit ovat eettisesti kestävä valinta myös elintarvikekäytössä. Suosimalla paikallisten kalastajien pyytämää kalaa vähentyvät myös kuljetuksesta aiheutuvat haitat.

Harrastajien verkkokalastuksen väheneminen lisää osaltaan kalan kysyntää kaupassa ja jättää kalavesille tilaa nykyistä tehokkaammalle suomukalan kalastukselle. Tämä kehitys parantaa kaupallisen kalastuksen toimintaedellytyksiä. Toisaalta, nykyinen kalastajahinta on, ottaen huomioon pitkään jatkuneen kustannusten merkittävän nousun, liian alhainen useimmilla kalalajeilla.

Toimenpiteet:

- Ammattikalastajien saaliille haetaan aktiivisesti uusia markkinoita mm. selvittämällä mahdollisuuksia kalastuksen sertifiointiksi tai kalan ja kalatuotteiden statuksen kohottamiseksi muilla keinoin.
- Selvitetään Kansallinen ammattikalastus 2015 -ohjelman suositusten mukaisesti ammattikalastuksen käytössä olevat vesialueet. Ammattika-

lastuksen määrä mitoitetaan järvikohtaisesti ja menettelyssä sovelletaan kestävän käytön periaatteita.

- Ammattikalastajille ja satunnaisesti kalaa myyville kalastajille tarjotaan koulutusta ammattitaidon parantamiseksi. Koulutuksen eräänä tavoitteena on nykyisten kalasatamien ja jääasemien käytön tehostaminen.
- Kalastajille tiedotetaan tukimahdollisuuksista mm. yhteistyössä Itä-Suomen toimintaryhmän kanssa.
- Mestari - kisälli -järjestelmän (EKTR-tukimuoto) käyttöä edistetään.
- Tuetaan kalastajien monialayrittäjyyden ja -osaamisen kehittämistä.
- Tuetaan ammattikalastajien investointeja ja toiminnan kehittämistä EKTR-rahastosta.
- Pyritään vaikuttamaan lainsäädäntöön sisävesien ammattikalastajan aseman selkeyttämiseksi ja tukimahdollisuuksien parantamiseksi.

Vastuutahot:

Ammattikalastajaseurat, Pohjois-Karjalan ELY-keskus ja MMM, Suomen Sisävesikalastajat ry., Pohjois-Karjalan Kalatalouskeskus ry.

VI) Kalanjalostuksen ja kaupan toimintaedellytyksiä tuetaan

Taustaa:

Vuoden 1995 jälkeen EU:n elinkeinokalatalousrahoituksen käynnistyttyä maakuntaan on perustettu jotain uusia kalaa jalostavia yrityksiä ja olemassa olevia on tuettu. Jalostusaste on noussut ja kalatuotteiden valikoima monipuolistunut. Tuki onkin soveltunut erityisen hyvin jalostuksen investointeihin. Myös maakunnasta kalastetun järvikalan käyttö jalostusyriyksissä on lisääntynyt. Kalanjalostuksen työpaikkojen määrä on lisääntynyt arviolta 20 - 30 hengellä.

Tukkukauppaan on tullut maakunnassa joitain uusia toimijoita, mutta ala on pääosin isojen valtakunnallisten toimijoiden hallussa. Usein tukkukauppaan yhdistyy kalan käsittely- ja jalostustoimintaa.

Toimenpiteet:

- Jalostusyriykset hakevat synergiaetuja keskinäistä yhteistyötä lisäämällä (mm. tuotteiden markkinointi).

- Jalostusyriykset kehittävät osaltaan kalan keräilyverkostojen toimintaa ja tehostavat myös muilla toimenpiteillä järvikalan hankintaa raaka-aineeksi.
- Jalostusyriykset osallistuvat aktiivisesti maakunnallisten kalatuotteiden kehitystyöhön.
- Mestari - kisälli -järjestelmän koulutusmahdollisuutta tarjotaan aktiivisesti myös kalanjalostussektorille.

Vastuutahot:

Kalanjalostusyriykset, ammattikalastajat, Pohjois-Karjalan ELY-keskus ja MMM.

VII) Vesiviljelyn toimintaedellytyksiä parannetaan

Taustaa:

Pohjois-Karjalan vesiviljely painottuu selkeästi istukaspoikastuotantoon. Kirjolohta tuotetaan ruokakalaksi vain muutamalla laitoksella. Ravunviljelylaitoksia on vain yksi. Vesiviljelyssä kala kasvaa varsin hyvällä hyötysuhteella, verrattuna esim. lihantuotantoon, joten se on melko ekologinen tapa tuottaa ruokaa. Kalankasvatus kuormittaa kuitenkin osaltaan vesistöjä, ja kasvatustoimintaa säädelläänkin lupamääräyksin. Toisaalta, uudet, vähän ympäristöä kuormittavat tekniikat on jo tulossa, ja se tarjoaa mahdollisuuden ruokakalan merkittävään tuotannon lisäämiseen myös Pohjois-Karjalassa.

Viljeltyjen kalanpoikasten istutuksilla turvataan useiden kalakalantojen säilymistä luonnonvesissä ja myös luodaan kalastettavia kantoja. Pohjois-Karjalan kaikista kalaistukkaista kasvatetaan vain noin puolet maakunnassa (kpl-määräisesti). Istutusten arvon mukaan laskettuna maakunnan oma tuotanto kattaa kuitenkin peräti 70 - 75 % istutuksista.

Toimenpiteet:

- Luodaan edellytyksiä tuotannon kestäväälle kasvulle ja monipuolistamiselle mm. laatimalla maakunnallinen kalanviljelyn sijainninhjaussuunnitelma.
- Huolehditaan mahdollisuuksien mukaan kala- ja raputerveytilanteen säilymisestä hyvänä, mikä on avainasemassa laadukkaassa istukastuotannossa.

- Parannetaan maakunnan poikastuotannon oma-
varaisuutta lisäämällä luonnonravintolammikko-
viljelyä.
- Aktivoidaan vesiviljely-yrittäjiä toiminnan edel-
leen kehittämiseen, laajentamiseen ja keskinäi-
seen yhteistyöhön.
- Tuetaan vesiviljelytoimintaa ja sen kehittämis-
tä EKTR:n investointi- ja kehittämisrahoituksen
avulla.
- Mestari - kisälli -järjestelmän koulutusmahdolli-
suutta tarjotaan aktiivisesti myös kalanviljelysek-
torille.

Vastuutahot:

Vesiviljely-yritykset, eläinten terveydestä vastaa-
vat viranomaiset, Pohjois-Karjalan ELY-keskus ja
MMM.

Kuva 7. Muikun talvинуottauksella on merkitystä ammattikalas-
tukselle eniten maakunnan eteläosassa, erityisesti Puruvedellä.

6.5 Ohjelman rahoitus

Euroopan kalatalousrahaston (EKTR) rooli on kes-
keinen kalatalouden investointien ja kehittämis-
hankkeiden rahoittamisessa. Rahasto tarjoaa pe-
rusrahoituksen ammattikalastuksen, vesiviljelyn ja
kalanjalostuksen sekä kalan tukkukaupan investoin-
teihin. Rahaston suurin puute on, että kalastusalus-
ten rakentamista sekä pyydyksiä ja moottoreiden
hankintaa ei pääsääntöisesti voida tukea. Rahoitet-
taessa kalatalousinvestointeja muista rahastoista,
päättöksiä tehtäessä tulee ottaa huomioon EU:n yh-
teisen kalatalouspolitiikan linjaukset.

Suomen elinkeinokalatalouden toimintaohjelman
vuosittaiset sitoumukset ja Pohjois-Karjalaan myön-
netyt varat:

Vuosi	Kalatalousrahasto (€)	Pohjois-Karjala (€)
2007	5 306 338	140 000
2008	5 412 465	450 000
2009	5 520 715	250 000
2010	5 631 130	300 000
2011	5 743 752	
2012	5 858 627	
2013	5 975 800	
Yht.	39 448 827	

Kehittämishankkeista erityisesti kalastuksen mat-
kailupalveluja voidaan rahoittaa EKTR:sta kalata-
louden toimintaryhmien (ns. Kala-Leader) kautta.
Itä-Suomessa kalatalousryhmätoimintaa koordinoi
Piällysmies ry. Euroopan maaseuturahaston tuet
voivat soveltua pienimuotoisten kalatalouden kehittä-
mishankkeiden rahoitukseen EKTR:n ohella.

Pienimuotoisesti voidaan myös kansallisia kala-
talouden edistämisvaroja ja kalastusalueiden toi-
mintamäärärahoja käyttää elinkeinokalatalouden
kehittämiseen. Kokonaisuudessaan kehittämisen
edellyttämien toimenpiteiden kirjo on monipuolinen
ja niiden toteuttaminen edellyttää aiempaa tehok-
kaampaa tukivarojen hyödyntämistä.

7 Yhteenveto

Tämän Pohjois-Karjalan elinkeinokalatalouden kehittämisohjelman tarkoituksena on esitellä maakunnan elinkeinokalatalouden nykytilaa, ongelmia, kehittämistarpeita sekä toimenpiteitä elinkeinokalatalouden kehittämiseksi. Ohjelma on valmisteltu ELY-keskuksessa virkatyönä.

Elinkeinokalatalouden ala muodostuu Suomessa meri- ja sisävesialueen ammattikalastuksen, vesiviljelyn, kalanjalostuksen ja kalatukkukaupan sektoreista. Suomessa kaikilla alueilla on elinkeinokalatalouden kannalta merkittäviä kalavesiä (meren rannikkoa tai sisävesiä). Elinkeinokalataloudessa on tapahtunut monia muutoksia. Kalan käsittely- ja valmistustaidot ovat siirtymässä kodista yrityksiin. Kodin ulkopuolella syödään entistä useammin. Matka tuottajalta lopputuotemarkkinoille on pidentynyt ja monimutkaistunut.

Kaupan keskusliikkeet ovat tehostaneet kansainvälistä tuotteiden hankintaa ja tuontia. Norjalainen lohi ja kirjolohi ovat samoilla markkinoilla kotimaisen lohen, kirjolohen, silakan, muikun ja suomukalojen kanssa ensin tuorekalamarkkinoilla ja myöhemmin myös jalostuksen raaka-aineena.

Kotimaisen kalanjalostuksen kehitys on ollut pääosin myönteistä ja tuotevalikoima kaupassa on kasvanut merkittävästi. Myös pienet yritykset ovat vielä pystyneet säilyttämään kilpailukykyänsä ja eräät vientihankkeet ovat luoneet myönteistä kuvaa vientimahdollisuuksista.

Suomen elinkeinokalataloutta kehitetään yhteisen kalatalouspolitiikan linjausten mukaisesti. Suomen elinkeinokalatalouden toimintaohjelmaan (2007 – 2013) on sisävesien elinkeinokalatalouden toimintalinjoja koskien tärkeimmiksi toimenpiteiksi kirjattu mm. seuraavaa:

- Yritystoiminnan kehittäminen.
- Sisävesi- ja talvikalastuksen kehittäminen (tilat ja laitteet sekä alusinvestoinnit).
- Ympäristöä vähemmän kuormittavien tekniikoiden kehittäminen ja käyttöönotto.
- Laatu- ja hygieniainvestoinnit.
- Kalasatamien ja kalan keräilyn kehittäminen.

- Vajaasti hyödynnettyjen kalakantojen hyödyntäminen.
- Verkostoitumisen edistäminen ja hyvien käytäntöjen levittäminen.
- Tekniset ja taloudelliset innovaatiot.

Pohjois-Karjalassa kalaa tuodaan rantaan noin viidenkymmenen ELY-keskuksen ammattikalastajarekisterissä olevan kalastajan toimesta. Lisäksi ELY-keskus on arvioinut, että kalaa toimittaa myyntiin maakunnassa satunnaisesti jopa 300 kalastajaa. Eräät kalastajat sekä ostavat kalaa oman pyynnin lisäksi myös muilta että jalostavat sitä omista tuotantoyksiköissään. Monet kalastajat toimivat omista rannoista lähtien. Näitä rantautumispaikkoja on maakunnassa noin kolmekymmentä. Vuoden 1995 jälkeen on maakunnassa parannettu kalastuksen yleisiä toimintaedellytyksiä merkittävästi EU:n rahoitusjärjestelmien avulla tukemalla huomattavalla avustusosuudella mm. kalasatamien ja hileasemien rakentamista. Näin ollen maakunnassa on tarjolla kymmenessä kunnassa jäätä saaliiden jäädytykseen. Syksyllä 2009 TE-keskuksessa tehdyn selvityksen mukaan asemilla oli yhteensä 500 käyttäjää.

Kalaraaka-aineen saanti maakunnan vesistä on jonkin verran parantunut viime vuosina ja on tällä hetkellä määrällisesti hyvä alan tärkeimmän lajin, muikun suhteen. Muikun kaupallista arvoa kuitenkin yleisesti heikentää liian pieni koko, joka johtuu monien järvien ylitiheistä muikkukannoista. Kuhan tarjonta kaupassa parani merkittävästi kantojen runsastumisen myötä. Tosin nyt kannat ovat jo hieman laskussa. Ahvenen kalastus katiskoilla on lisääntynyt ja ahventa käytetään merkittäviä määriä jalostukseen, kuten kalakukkoihin ja säilykkeisiin. Myös särkeä kalastetaan jonkin verran purkittavaksi. Kalanjalostus ja tukkukauppa ovat merkittävässä määrin riippuvaisia kasvatetusta kalasta, lähinnä kirjolohesta ja lohesta. Raaka-aine tuodaan suurelta osin merialueelta tai ulkomailta. Maakunnan oma kalatuotanto käytetään jalostuksessa erilaisten puoli- ja täyssäilykkeiden raaka-aineeksi.

Kilpailu kalanjalostuksen ja tukkukaupan piirissä on jo varsin kovaa. Pohjois-Karjalassa, ja koko Suomessa, on tällä hetkellä riittävästi kalanjalostuskapasiteettia. Olemassa olevat laitokset pystyisivät käsittelemään nykyistä paljon suurempiakin kalamääriä.

Kalanviljelylaitostoimipaikkojen määrä on vähentynyt. Lähes kaikki pienet kirjolohen kasvattajat ovat lopettaneet toimintansa Pohjois-Karjalassa. Kehitys on ollut samankaltainen myös muualla sisämaassa. Kasvatetun kalan hintatasossa ei ole tapahtunut viime vuosina merkittäviä muutoksia. Ruokakalan, lähinnä kirjolohen, hinta alkutuottajalle määräytyy pääasiassa eurooppalaisen hintatason mukaan, johon taas vaikuttavat globaalit markkinat. Istukaspoikasten hintaan on vaikuttanut mm. kova kilpailutus ja ostajien (mm. kalaveden osakaskunnat, kalastusalueet) vähentyneet varat sekä toisaalta kasvaneet tuotantokustannukset.

Pohjois-Karjalan elinkeinokalatalouden kehittämisessä tärkeää lähitulevaisuudessa on:

- Maakunnan ammattikalastussaaliin lisääminen, jalostusasteen nostaminen, jatkojalostuksen lisääminen ja monipuolistaminen.
- Vesiviljelytuotannon lisääminen ja monipuolistaminen sekä yleisten toimintaedellytysten kehittäminen.
- Markkinoinnin (maakunnallinen, valtakunnallinen sekä kansainvälinen taso) tehostaminen.
- Ekologisesti, taloudellisesti ja eettisesti kestävä kalantuotannon varmistaminen.
- Elinkeinokalatalousalan sisäisen ja ulkoisen yhteistyön vahvistaminen.
- Innovaatioiden käyttöönoton ja yritysosaamisen edistäminen.

Ohjelmassa on esitetty lukuisia toimenpide-ehdotuksia em. tavoitteiden saavuttamiseksi.

Elinkeinokalatalouden merkittäviin kehittämistuloksiin pääseminen edellyttää laajaa sitoutumista ja yhteisiä ponnisteluja. Tästä syystä kehittämisohjelman toimeenpanossa on aktivoitava mukaan myös uusia tahoja. Tarkoituksenmukaisten toimintojen ja yhteistyön muotojen on vakiinnuttava vähitellen pysyviksi käytännöiksi.

Lähdekirjallisuutta

Kalatalouden Keskusliitto. 2006. Kalastusalueoiminnan käsikirja n:o 156.

Maa- ja metsätalousministeriö. 15.2.2007. Suomen elinkeinokalatalouden strategiasuunnitelma 2007 – 2013.

Maa- ja metsätalousministeriö. 26.11.2008. Suomen elinkeinokalatalouden toimintaohjelma 2007 – 2013.

Maa- ja metsätalousministeriö, Kala- ja riistaosasto. Kansallinen vesiviljelyohjelma 2015. Valtioneuvoston periaatepäätös 18.6.2009.

Maa- ja metsätalousministeriö. Kansallinen ammatikalastusohjelma 2015.

Riista- ja kalatalouden tutkimuslaitos. Vesiviljely 2008. Suomen virallinen tilasto: Riista- ja kalatalous - tilastoja nro 4/2009.